עין משפט נר מצוה

יט א טוש"ע או"ח סי' רכ סעיף א:
כ ב טוש"ע או"ח סימן קל:

◆

רבינו חננאל

לעולם יצפה [אדם] לחלום עד עשרים ושתים שנה. אמר רב הונא בר [לואין] לאדם טוב מראין לו חלום רע [ו]לאדם רע מ[ראין לו] חלום טוב, שכ[ל שנותיו של] דוד לא ראה חלום טוב, [וכל שנותיו ש]לאחיתופל לא ראה חלום רע. מי שראה חלום ונפשו עגומה ייטיבנו בפני שלשה. כלומר, יאמרו לו, טבא הוא רחמנא [לשויה] טבא כול', עד ונימרו ליה שלש הפוכות שלש פדיות שלש שלומות כול'. וכן מן דחזא חלמא ולע ידע פתרוניה... [אל תקרי עלי עין אלא עולי עין. ראה פי' ר"ח לעיל כ, א].

◆

תורה אור השלם

1. אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: בראשית לז ב
2. וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם: בראשית מא מו
3. לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: תהלים צא י
4. יִרְאַת יְיָ לְחַיִּים וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֶד רָע: משלי יט כג
5. הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: תהלים ל יב
6. אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: ירמיהו לא יב
7. וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: דברים כג ו
8. פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: תהלים נה יט
9. וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: ישעיהו לה י
10. וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה חַי יְיָ אִם יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: שמואל א יד מה
11. בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: ישעיהו נז יט
12. וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: דברי הימים א יב יט
13. וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: שמואל א כה ו
14. בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר: בראשית מט כב
15. הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: בראשית מח טז

שבע זימנין לגזרו עלך. כך הוא הלחש שבע זימנין לגזרו עלך[א] ויש מפרש דשבע זימנין צריך לומר חלמא טבא חזאי וכן לענות אחריו. אבל ר"י לא היה רגיל לאומרו אלא שלש פעמים: **פותרי** חלומות. פירש ר"י דמזל שעת הלידה גרים[ב] ואין הדבר תלוי בחכמה הרואה:

וההיא שעתא אמיה לא הות א"ר לוי לעולם יצפה אדם לחלום טוב עד כ"ב שנה מנלן מיוסף דכתיב [1]אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכתיב [2]ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו' מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי ושב דשבעא ותרתי דכפנא הא כ"ב אמר רב הונא לאדם א)טוב אין מראין לו חלום טוב ולאדם רע אין מראין לו חלום רע תניא נמי הכי כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע (א) והכתיב [3]לא תאונה אליך רעה ב)ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא שלא יבהילוך לא חלומות רעים ולא הרהורים רעים ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך אלא איהו לא חזי ליה אחריני חזו ליה וכי לא חזא איהו מעליותא הוא והאמר ר' זעירא ג)כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר [4]ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע אלא הכי קאמר דחזא ולא ידע מאי חזא אמר רב הונא בר אמי אמר ר' פדת א"ר יוחנן הרואה חלום ונפשו עגומה ילך ויפתרנו בפני שלשה יפתרנו והאמר רב חסדא חלמא דלא מפשר כאגרתא דלא מקריא אלא אימא [א]יטיבנו בפני שלשה ליתי תלתא ולימא להו חלמא טבא חזאי ולימרו ליה הנך טבא הוא וטבא ליהוי רחמנא לשוייה לטב שבע זימנין לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא ויהוי טבא ולימרו ג' הפוכות וג' פדויות ושלש שלומות שלש הפוכות [5]הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה [6]אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו והפכתי אבלם לששון וגו' [7]ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו' שלש פדויות דכתיב [8]פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו' [9]ופדויי ה' ישובון וגו' [10]ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה וגו' שלש שלומות דכתיב [11]בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו [12]ורוח לבשה את עמשי וגו' [13]ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו' אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מינייהו ואמר האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידייהו ולימא הכי רבש"ע אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי חבירי ובין שחלמתי על אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו של יוסף ואם צריכים רפואה רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו וכמרים מצרעתה וכחזקיהו מחליו וכמי יריחו על ידי אלישע וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה ומסיים בהדי כהני דעני צבורא אמן ואי [א] לא לימא הכי אדיר במרום שוכן בגבורה אתה שלום ושמך שלום יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום פתח אידך ואמר האי מאן דעייל למתא ודחיל מעינא בישא לנקוט זקפא דידא דימיניה בידא דשמאליה וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה ולימא הכי אנא פלוני בר פלוני ד)מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא שנאמר [14]בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וגו' אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא [15]וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם ואי דחיל מעינא בישא דיליה ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה פתח אידך ואמר האי מאן דחליש יומא קמא לא לגלי כי היכי דלא לתרע מזליה מכאן ואילך לגלי ה)כי הא דרבא כי הוה חליש יומא קמא לא מגלי מכאן ואילך א"ל לשמעיה פוק אכריז רבא חלש מאן דרחים לי לבעי עלי רחמי ומאן דסני לי לחדי לי וכתיב [16]בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו שמואל כי הוה חזי חלמא בישא אמר [17]וחלומות השוא ידברו כי הוה חזי חלמא טבא אמר וכי החלומות השוא ידברו והכתיב [18]בחלום אדבר בו רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב וחלומות השוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"ר ביזנא בר זבדא א"ר עקיבא א"ר פנדא א"ר נחום א"ר בירים משום זקן אחד ומנו ר' בנאה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלים פעם אחת חלמתי חלום והלכתי אצל כולם ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה וכולם נתקיימו בי לקיים מה שנאמר ו)כל החלומות הולכים אחר הפה אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא אין וכדרבי אלעזר דא"ר אלעזר מנין ז)שכל החלומות הולכין אחר הפה שנאמר [19]ויהי כאשר פתר לנו כן היה אמר רבא והוא דמפשר ליה מעין חלמיה שנאמר [20]איש כחלומו פתר [21]וירא שר האופים מנא ידע א"ר אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו ופתרון חלומו של חבירו ח)א"ר יוחנן השכים ונפל לו פסוק לתוך פיו הרי זו נבואה קטנה ואמר ר' יוחנן ג' חלומות מתקיימין חלום של שחרית וחלום שחלם לו חבירו וחלום שנפתר בתוך חלום ויש אומר אף חלום שנשנה שנאמר [22]ועל השנות החלום וגו' אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר [23]אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו ואיבעית אימא מהכא [24]ורעיוני לבבך תנדע אמר רבא תדע דלא מחוו ליה לאינש לא דקלא דדהבא ולא ט)פילא דעייל בקופא דמחטא:

אמר

והביא שטפא. דחלום אמיה לא הות: **יצפה.** שיתקיים: **מיוסף.** שלא נתקיימו השתחואות הללו עד עשרים ושתים שנה כשירד יעקב למצרים שכבר היה הרעב שתי שנים דכתיב כי זה שנתים הרעב (בראשית מה): **לאדם טוב מראין לו חלום רע.** כדי שידאג ולא יחטא ושיכפר לו עלבונו: **לאדם רע מראין לו חלום טוב.** כדי לשמחו שיאכל עולמו: **ודוד לא ראה חלום טוב והא כתיב וכו'** לא גרסינן הכי. אלא גרסינן **והא כתיב לא תאונה אליך רעה וגו'.** קשיא לרב הונא דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע. ומשני איהו לא חזי אחריני חזו ליה חלום רע: **וכי לא חזי איהו מעליותא הוא.** כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבהילוהו וחלום טוב לא כל שכן דלא חזי דהא קתני כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב אם כן לא חזי חלום כלל: **אלא שבע.** ז' לילות ילין ולא יפקד בשום חלום הרי הוא רע ושונאים אותו ואין מראין לו כלום: ומשני **דחזי ולא ידע מאי חזי.** אדם טוב מראין לו חלום טוב ועד שלא יקיץ משתכח ממנו כדי שלא ישמח: **וקפא.** גודל: **עלי עין עולי עין.** שליטין על העין ולא העין עולה בהן: **אטרפא דנחיריה דשמאליה.** דופן השמאלי של חוטמו: **האי מאן דחליש.** מי שחלה (ב) **דסני לי לחדי לי.** ומתוך כך ישוב חרון אף מעלי: **הרהורי לבו.** מה שהוא מהרהר ביום: **רעיונך.** מחשבותיך. וכן כל לשון רעיון שבמקרא אינו לשון רצון אלא לשון מחשבה וזה יוכיח ורעיוניה יבהלוניה (דניאל ז) וכי רצונו של אדם מבהלו אלא מחשבותיו מבהלין אותו: **דקלא דדהבא.** דבר שלא הורגל לראות ולא הרהר בו מעולם: **קופא דמחטא.** נקב המחט:

קיסר

מסורת הש"ס

א) [עי' פירש"י דכאן ובילקוט וכן הגירסא בע"י לאדם טוב מראין לו חלום רע ולאדם רע מראין לו חלום טוב מגילה נמי הכי וכו'], ב) סנהדרין קג. ע"ש היטב, ג) לעיל יד. ע"ש, ד) לעיל כ. ב"מ פד. ב"ב קיח. סוטה לו:, ה) [נדרים מ.], ו) [עי' תוס' שבת קכח. ד"ה ותנן], ז) [לקמן נז.], ח) [לקמן נז: וקל"ע], ט) [ב"מ לח:],

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' חלום רע איני והכתיב לא: (ב) רש"י ד"ה האי מאן דחלים מי שחלה יומא קמא לא לגלי לא יגלה יום ראשון שמא יתרע מזליה הס"ד:

◆

הגהות הגר"א

[א] גמ' דעני לצבורא אמן ואי כו'. נ"ב וכ"ה בטוש"ע אבל בגירסת הרי"ף והרא"ש וכו' מהדרי כהני לאפייהו לימא הכי כו':

◆

מוסף תוספות

א. רז"ל התוס' ר"יש ישב זימנין לנגזרו עליה" ד' זימנין כך הוא הלחש ז' זימנין. ור"א חלמא טבא חזאי שבע זמנין והם עונים אחריו חלמא טבא חזית וכו' שבע זמנין, אבל ראיתי רבינו שלא היה נוהג לאומרו כי אם שלשה פעמים. ב בתוס' ר"יש כתב, ואומר רבינו שהיו בנ"א שנולדו בשעה ובמזל ולא לפי החכמה דא"כ כמה בנ"א יכולים להיות פותרי חלומות אלא ודאי מזל שעה גורם שיתקיימו החלום בשפתותיו אחר הפה.

◆

מוסף רש"י

בשעה שאתה בא מן הדרך. והיינו באהלך, כלומר כשתבא מן הדרך, כדאמרינן (מו"ק ז:) אין אהלו אלא אשתו, וכשבא אדם בא מן הדרך קשה לו כשימצא את אשתו ספק נדה יותר מנדה ודאית, שעל ספק הוא מיצר ויצרו תוקפו ואומר טהורה היא ועל חנם אני מונע (סנהדרין קג.) או: ספק נדה, וכל שכן ודאי (ב"מ קז.). עולי עין. מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן (לעיל כ.) או: עולין למעלה מן העין והיא מלמטה שהיא אינה יכולה לשלוט בהן (ב"מ פד. וכעי"ז סוטה לו:). אטרפא דנחיריה דשמאליה. עלה תרגומו טרפא, עלה השמאלי של חוטמו, כלומר דופן (כתו"י). מכאן ואילך. חוי לגלי מתרפא (נדרים מ.). השכים. העומד ממטתו ונפל לו פסוק בפיו (לקמן נז:). פילא דעייל בקופא דמחטא. פיל שהיא חיה גדולה בנקב מחט (ב"מ לח:).

◆

רב ניסים גאון

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי אמרי כל חד וחד מינן נימא מילתא דלא שמיע ליה לחבריה פתח חד מינייהו ואמר האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא ניקו קמי כהני בעידנא דפרסין כהני ידייהו. מפרש טעמא דמילתא במדרש ילמדנו רבינו בפרשת נשא הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים אלו ס' אותיות שבברכת כהנים כולם אחוזי חרב שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בו יברכך ה' יאר ה' ישא ה' איש חרבו על ירכו מה ראתה ירך נזכרת כן אפילו רואה אדם בחלומו החרב שלופה ונתונה בצוארו וקוטע את ראשו ילך לבית הכנסת ויראה את הכהנים נושאין את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו לכך נאמר מפחד בלילות:

16. בִּנְפֹל אוֹיִבְךָ אַל תִּשְׂמָח וּבִכָּשְׁלוֹ אַל יָגֵל לִבֶּךָ: משלי כד יז 17. כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל יְנַחֵמוּן עַל כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ צֹאן יַעֲנוּ כִּי אֵין רֹעֶה: זכריה י ב 18. וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ נָא דְבָרָי אִם יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְיָ בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר בּוֹ: במדבר יב ו 19. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: בראשית מא יג 20. וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ: בראשית מא יא

21. וַיַּרְא שַׂר הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל יוֹסֵף אַף אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל רֹאשִׁי: בראשית מ טז 22. וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים לַעֲשֹׂתוֹ: בראשית מא לב 23. אַנְתְּ מַלְכָּא רַעְיוֹנָךְ עַל מִשְׁכְּבָךְ סְלִקוּ מָה דִּי לֶהֱוֵא אַחֲרֵי דְנָה וְגָלֵא רָזַיָּא הוֹדְעָךְ מָה דִי לֶהֱוֵא: דניאל ב כט 24. וַאֲנָה לָא בְחָכְמָה דִּי אִיתַי בִּי מִן כָּל חַיַּיָּא רָזָא דְנָה גֱּלִי לִי לָהֵן עַל דִּבְרַת דִּי פִשְׁרָא לְמַלְכָּא יְהוֹדְעוּן וְרַעְיוֹנֵי לִבְבָךְ תִנְדַּע: דניאל ב ל